

Галина ТКАЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
педагогіки та методик дошкільної і початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

"Шевченківські уроки" – в кожному школі і родині

Читайте Шевченка, а там отворена вам ціла проява,
історія і душа українського народу.

Василь Стефаник

Тарас Шевченко! Слава і Гордість України! Він вічний, як вічна Україна.

Сьогодні вся українська громадськість відзначає 200-річчя від дня народження невмирущого поета-пророка Тараса Шевченка. Під покровом Божої матері відбуваються літературно-мистецькі свята, науково-практичні конференції, конкурси, ранки, народні дійства ("Тарасова свіча"), "Шевченкові уроки" в дитячих садках, школах, училищах, вишах.

Силою свого художнього генія Шевченко прославив Україну на віки. І саме через Україну він став Шевченком, Кобзарем, якого нині славить увесь світ.

З надзвичайною щирістю Шевченко мав усі підстави сказати:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Саме з цієї любові виросла правдива, вогненна поезія "Кобзаря", поетика якого проста, ясна, має органічний зв'язок із народною пісенною творчістю. Ця книга невичерпна, вона на віки. Тому не можна не побажати найширшого розповсюдження поезій Тараса Шевченка у початковій ланці освіти, яка покликана формувати творчого, грамотного і закоханого в книгу юного читача, збагачувати душу дитини, пробуджувати джерела духовності.

Учитель літературного читання покликаний щоразу відкривати всю гаму ідей художнього твору під кутом зору інтересів сьогодення. А на цій основі виховувати нову людину, формувати цільну особистість.

Учителів початкових класів треба говорити про Шевченка так, щоб викликати у дітей захоплення і подив, настановити їх на роздуми і порівняння, співпереживання.

Учні мають знати:

➤ 9 березня – особлива дата в нашій країні – дата вшанування великого сина України Тараса Григоровича Шевченка.

➤ Прожив Тарас Шевченко всього 47 років, з яких 24 роки був у кріпацтві, 10 – в солдатській неволі, лише 13 років був вільною людиною.

➤ Допитливим і кмітливим зростав малий Тарас.

➤ Хлопець був охочий до навчання – чарівний світ знань привів його до дяківської школи.

➤ Тарас мав феноменальну пам'ять: все запам'ятовував у найтонших подробицях.

➤ Світлі дні дитинства були недовгими. Перше родинне горе – померла матір, пізніше – батько, брати і сестри розійшлися по наймах. В 11 років Тарас залишився круглим сиротою, беззахисним і недоглянутим.

➤ Рано виявилися здібності до малювання – крейдою чи вуглинкою змалював усе, що бачив.

➤ Вечорами юнак любив перемальовувати статуї в Літньому саду у Петербурзі.

➤ Зустріч із земляком, родом із Богуслава, учнем Академії мистецтв Іваном Сошенком.

➤ 22 квітня 1838 року пан Енгельгардт видав відпущку на волю своєму кріпакові Тарасові Шевченку, завдяки старанням видатних поетів і художників.

➤ Навчання в Петербурзькій Академії мистецтв.

➤ 1840 рік – вихід у світ книги віршів "Кобзар".

➤ 1861 рік – чорний, трагічний рік для всієї України...

У нині діючих книгах для літературного читання (1–4 кл.) введено велику кількість віршів Тараса Григоровича Шевченка. Тематика їх різноманітна. Перше знайомство з поетом розпочинається з букваря, а потім – систематично, послідовно, згідно з програмою, з класу в клас.

Посилити вплив творів Шевченка на формування читачької самостійності, спрямувати розвиток читачьких інтересів у потрібне русло, викликати стійкий інтерес до поезій великого Кобзаря – завдання уроків позакласного читання – уроків зустрічі з дитячою книгою. Саме на таких уроках і заняттях учні ознайомлюються з новими поезіями, прилучаються до самостійної роботи над книжкою.

Основою літературних занять є насамперед читання і вивчення художніх творів, живе спілкування з мистецтвом слова. Та виховати школяра допитливим

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

і вдумливим читачем — не так вже й просто. Здійснити це можливо за умови, коли його інтелектуальне життя проходить серед книжок.

Тому в початковій ланці школи слід значно посилити увагу до естетичної функції художнього слова. Слово має осмислюватись як засіб художнього образу. Одночасно слово має тут розглядатися не ізольовано, а в образній системі твору, в його контексті.

Зупинимось на можливостях поезій Шевченка і його художнього слова у навчанні, вихованні й розвитку молодшого школяра.

Уроки-зустрічі з Кобзарем у 3–4 класі проводяться дещо по-іншому, за зміненою структурою. У цих класах уроки позакласного читання повністю відповідають своїй назві. До них учні готуються протягом двох тижнів. І ефективність уроку залежатиме від ретельної підготовки до них як учнів, так і учителя.

Рекомендуємо авторський урок у 3 кл. провести у формі колективної групової діяльності. Молодші школярі тягнуться до групових форм, сприймають їх як захоплюючу серйозну навчальну гру, працюють на занятті з великою віддачею: не можна підводити групу. Крім того, така форма дозволяє кожному учневі активно виявити себе, свої можливості.

3 клас

Тема. Тарас Шевченко: "Присняться діточки мені, Веселая присниться мати".

Матеріал до уроку. Твори Тараса Шевченка про свою долю і долю дитини-сироти.

Мета. Розширити і поглибити знання дітей про життя і долю Тараса Шевченка; розвивати творче мислення й увагу до слова-образу; викликати співчуття до долі ліричного героя в поезіях Шевченка.

План-конспект

I. Розв'язування завдань на орієнтування в книжках.

— Діти, прочитайте тему сьогоднішнього заняття. Подивіться на добірку книжок, на ілюстрації до окремих творів, на малюнки ваших однокласників, на оформлення класу.

— Кому присвячений наш урок?

II. Актуалізація і розширення знань учнів.

Учитель. Так, сьогодні наш урок присвячений людині, яка ніби ототожнена з Україною. Ця людина, її ім'я уособлює нас, українців, для народів світу.

— Хто ця людина? Що знаєте про неї? Пригадаймо. Коли і де народився Тарас Шевченко?

— Скільки років прожив і яких років? (Всього 47 років, із них — 24 роки у кріпацтві, 10 — у солдатській неволі, 13 років — на волі, вільною людиною).

— Яким був у дитинстві Шевченко? (Допитливим, кмітливим, мав добру пам'ять — все запам'ятовував у найтонших подробицях; добре вчився у дяківській школі; рано виявилися здібності до малювання, співу, віршування).

— Чи довгими були світлі дні дитинства?

Коли Тарасові було 9 років, у сім'ї сталося горе — померла мати. Щоб доглянути дітей-сиріт (їх залишилось п'ятеро), батько привів мачуху. Але не так сталося, як гадалося... Мачуха виявилась злою, сварливою, жорстокою жінкою, а ще в неї було трійко своїх дітей. Рідна хата зробилася пеклом.

— Може, хтось пригадає, в якому вірші Тарас про це писав? Так, з поезією "Не називаю її раєм" ми ознайомлювались на уроці позакласного читання у 2 класі. (Вірш доцільно прочитати). Незабаром нове родинне горе — помер батько.

Одинадцятирічний хлопчик залишився круглим сиротою, беззахисним, недоглянутим. Сирота тікає від злої мачухи, стає наймитом у дяка в школі, шукає учителя малювання, пасе ягнята (громадську отару). Пізніше він про це напише цілу низку віршів.

III. Бесіда-роздуми за самостійно підготовленими завданнями (по групах).

1-ша група

Учитель. Майже всі поезії Тараса Шевченка на тему сирітства автобіографічні. Наприклад, вірш "Мені тринадцятий минало". Спочатку хлопчик-сирота з радістю сприймає навколишній світ. Йому здавалось, що тепле сонечко, веселе небо, село, навіть ягня веселились. Разом з ними, забувши про все, веселилась і дитина. Їй "любо, любо стало. Неначе в Бога..." Про це прочитає... (називає ім'я і прізвище).

(Учень із групи читає поезію від початку до слів: "І сонце гріло, не пекло!").

Учитель. Та ці почуття швидко змінилися. Хлопчик згадує про своїх вже втрачених батьків. Йому стало сумно, білий світ помарнів, "село почорніло", все стало чужим, а з очей полилися гіркі сльози. Про це прочитає... (ім'я, прізвище).

(Учень із цієї ж групи продовжує читати від слів "та не довго сонце гріло..." до слів "І хлинули сльози, Тяжкі сльози!").

Учень. Але сиротині небагато треба: чуйність і піклування дівчинки зворушують дитину, вселяють радість у душу. Про це зачитає... (ім'я, прізвище) (Вірш читається від слів: "А дівчина при самій дорозі..." і до кінця).

Учитель. Чого потребувала дитина-сирота? (Звичайної людської доброти і ласки).

— Хто розрадив сироту? — Може, хтось знає, що то була за дівчина-подружка?

— Так, в образі дівчини поет змалював подружку своїх дитячих літ Оксану Коваленко, доля якої склалася трагічно.

Учень. Послухайте вірш "Ми вкупочці колись росли". (Читає підготовлений учень).

ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

2-га група

Учень. Наша група прочитає оповідання "Чабан" Оксани Іваненко. Це уривок із її твору "Маленьким про великого Тараса".

1. Читання уривка за логічно закінченими частинами (дві частини).

2. Чому заплакав Тарас? Перечитайте.

3. Переказ оповідання за планом:

— "Радіє і всміхається Тарас..."

— "...і заплакав..."

— "Ніжний дотик відчув..."

(Цей план підготували учні цієї групи і спроектували його на екран).

3-тя група

Учитель. Шевченко по-своєму ніжно і з любов'ю ставився до дітей. Він умів спілкуватися з ними, разом з ними відпочивати. Шевченкове серце не раз шеміло від того, що діти-сироти позбавлені радощів дитинства. Але дитина є дитина, вона теж хоче похвалитись хоча б чим-небудь. А чим? (Один із учнів цієї групи читає вірш "На Великдень, на соломі").

— Чим хваляться діти? Які обнови у них?

— Знайдіть і зачитайте опис сирітки. Чим вона похвалилась?

— Виділіть слова, якими автор передає своє співчуття дитині: "сиріточка", "сирітка", "рученята сховані в рукава".

4-та група

Учень. У далекому від України Кос-Аралі в 1849 році Шевченко написав поезію "І золотої, й дорогої...". У ній ідеться про самотність дитини-сироти, про її тяжку долю, про майбутнє сирітське життя.

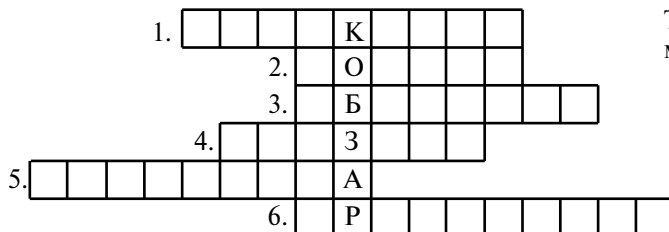
Вірш "І золотої, й дорогої..." читає... (ім'я і прізвище).

Учитель. Які рядки вказують, що хлопчик — сирота? ("Мов одірвалось од гіллі", "одно-однісіньке під тинем", "сидить собі в старій ряднині").

— Якими словами поет передає своє співчуття до майбутньої долі дитини-сироти? (Учні зачитують: "Мені здається, що се я..." і до кінця, виділивши слова "не бачитиме волі", "святої воленьки", "марне пролетять... найкращії літа", "не знатиме, де дітись на сім широкім вольнім світі", "ніде в найми", "оддадуть у москалі").

IV. Розширення й уточнення читацького досвіду дітей.

1. Давайте всі разом розв'яжемо кросворд.

1. Коли відбуваються події, про які згадується у вірші "На Великдень, на соломі?"

2. Де гралися діти?

3. Чим вони хвалилися?

4. Доповніть рядок: "— А я в попа обідала, — сирітка ...".

5. Хто "сидить без обнови", "рученята сховавши в рукава"?

6. Чим гралися діти?

Відповіді: 1. Великдень. 2. Соломі. 3. Обновами.

4. Сказала. 5. Сиріточка. 6. Крашанками.

— Що прочитали по вертикалі? Правильно: Кобзар!

2. Тести: "З якого вірша ці рядки?"

1. А ще до того, як побачу

Малого хлопчика в селі.

Мов одірвалось од гіллі,

Одно-однісіньке під тинем

Сидить собі в старій ряднині.

а) "І золотої, й дорогої..." б) "І виріс я на чужині..." в) "Мені тринадцятий минало..."

2. Чого так весело було?

Господнє небо, і село,

Ягня, здається, веселилось!

І сонце гріло, не пекло?

а) "Якби ви знали, паничі..." б) "Ой діброво-темний гаю..." в) "Мені тринадцятий минало..."

3. А качечка випливає

З качуром за ними,

Ловить ряску, розмовляє

З дітками своїми.

а) "Тече вода з-під явора..." б) "Вітер з гаєм розмовляє" в) "Ой діброво-темний гаю..."

4. ...Одна тільки

Сидить без обнови

Сиріточка, рученята

Сховавши в рукава.

а) "Зоре моя вечірняя..." б) "На Великдень, на соломі..." в) "І золотої, й дорогої..."

Відповіді: 1. а); 2. в); 3. а); 4. б).

V. Рекомендації до самостійної роботи.

— Тарас Шевченко для нас — це не тільки тема, що вивчається у школі, а й цінність, якою живуть. Минають віки, стираються написи на камені, тліють книжки, але слово Шевченка — живе і вічне. Тож і далі вивчаймо його, читаймо, думаймо, любимо так свою Україну, як він її любив.

Закінчення буде.

